

СОЛИҚ СИЁСАТИ ВА ИҚТИСОДИЙ ТЕНГСИЗЛИКНИНГ ЎЗАРО БОҒЛИҚЛИГИ

и.ф.д., доц. Исаев Фахриддин Икромович
Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази
ORCID: 0000-0001-7760-5866
faxriddin87@mail.ru

Аннотация. Ушбу мақолада солиқ сиёсатининг иқтисодий тенгсизликка таъсири ўрганилган бўлиб, ҳар бир солиқ турларининг иқтисодий тенгсизликка таъсири алоҳида таҳлил қилинган. Шунингдек, ушбу тадқиқот бўйича хоризжлик олимларнинг тадқиқотлари ўрганилган ва якунида хулоса шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ, солиқ сиёсати, иқтисодий тенгсизлик, солиқ тўлашдан қочиш, бойлик, даромад.

ВЗАИМОСВЯЗЬ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ И ЭКОНОМИЧЕСКОГО НЕРАВЕНСТВА

д.э.н., доц. Исаев Фахриддин Икромович
Научно-исследовательский центр
«Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана»
при Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние налоговой политики на экономическое неравенство, анализируя влияние каждого вида налогов на экономическое неравенство в отдельности. Также были изучены исследования зарубежных учёных по данному исследованию и в конце сформулировано заключение.

Ключевые слова: налог, налоговая политика, экономическое неравенство, уклонение от уплаты налогов, богатство, доход.

THE RELATIONSHIP BETWEEN TAX POLICY AND ECONOMIC INEQUALITY

DSc., assoc. prof. Isaev Fakhriddin Ikromovich
Scientific research center "Scientific bases and problems of
development of the economy of Uzbekistan" under Tashkent State University of Economics

Abstract. This article examines the impact of tax policy on economic inequality, analyzing the effects of each type of tax on economic inequality separately. Also, research of foreign scientists on this research were studied and a conclusion was formed at the end.

Keywords: tax, tax policy, economic inequality, tax avoidance, wealth, income.

Кириш.

Иқтисодий тенгсизлик ривожланган мамлакатларда ҳам, ривожланаётган мамлакатларда ҳам долзарб муаммога айланди, бойлар ва камбағаллар ўртасидаги тафовут кучайиб, ижтимоий тартибсизликлар, сиёсий беқарорлик ва иқтисодий самарасизликка олиб келди. Дунё бўйлаб ҳукуматлар ушбу ўсиб бораётган ташвишни ҳал қилиш учун восита сифатида турли солиқ сиёсатларини амалга оширдилар. Солиқ солиш ўзининг кўп шаклларида - даромад, фойда, бойлик ва истеъмол солиқлари - бойликларни қайта тақсимлашда, давлат хизматларини молиялаштиришда ва жисмоний шахслар ва корпорацияларнинг иқтисодий хатти-ҳаракатларини шакллантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Тарихан прогрессив солиққа тортиш иқтисодий тенгсизликни камайтиришнинг самарали механизми сифатида қаралиб келган. Кўпроқ даромад ёки бойликка эга бўлганларга юқори солиқ ставкаларини ўрнатиш орқали ҳукуматлар даромадлар номутаносиблигини камайтиришга ва ресурсларни янада адолатли тақсимлашга кўмаклашишга интилади. Бу сиёсатнинг самарадорлиги кўпинча муҳокама қилинади, чунки солиқлардан қочиш, бўйин товлаш ва бўшлиқлар уларнинг мўлжалланган таъсирини бузади. Шунингдек, солиқ тизимларининг тузилиши мамлакатлар бўйлаб кенг фарқ қилиши мумкин, баъзилари эса тенгсизликни кучайтириши мумкин бўлган кўпроқ регрессив солиқларни қўллаб-қувватлайди.

Солиқ сиёсати ва иқтисодий тенгсизлик ўртасидаги боғлиқлик мураккаб жараён бўлиб, унга иқтисодий тузилма, сиёсий ирода, ижтимоий меъёрлар каби омиллар таъсир кўрсатади. Бу муносабатларни тушуниш нафақат даромад келтирувчи, балки адолатли жамиятга ҳисса қўшадиган солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш учун жуда муҳимдир.

Адабиётлар шарҳи.

Бутун дунёда кенг тарқалган муаммо бўлган солиқ тўлашдан бўйин товлаш даромадлар тенгсизлигига жиддий таъсир кўрсатади. Солиқлардан қочиш учун даромадни яшириш амалиёти энг бадавлат шахслар орасида кенг тарқалган бўлиб, бу бойлар ва камбағаллар ўртасидаги тафовутни кучайтиради.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, оффшорда солиқ тўлашдан бўйин товлаш энг бой уй хўжаликлари орасида юқори даражада тўпланган. Мисол учун, Скандинавияда энг бадавлат 0,01% уй хўжаликлари солиқларнинг тахминан 25 фоизини тўлашдан бўйин товлайдилар, бу умумий аҳоли бўйлаб топилган 5 фоиздан кам бўлмаган солиқлардан анча юқори (Алстадсæтер, Жоҳаннесен, & Зусман, 2019). Бойлар орасида солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг бундай концентрацияси уларнинг бойлигини номутаносиб равишда оширади ва даромадлар тенгсизлигини янада кучайтиради.

Торрегрос-Хетланднинг (2020) фикрича, солиқ тўлашдан бўйин товлаш даромад тақсимоти бўйича расмий статистик маълумотларни бузиб кўрсатади, бу эса кўпинча тенгсизликни етарлича баҳоламасликка олиб келади. Испанияда олиб борилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, солиқ тўлашдан бўйин товлаш, хусусан, капитал ва ўз-ўзини иш билан таъминлаш даромадлари, энг юқори ўнлик орасида кенг тарқалган, бу эса даромад тақсимотида регрессив таъсир кўрсатади.

Бертотти ва Моданесе (2014) фикрича, солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг даромад тақсимотида таъсирини ўрганувчи кинетик модель шуни кўрсатадики, солиқ тўлашдан бўйин товлаш ўрта синф аҳолисини камайтиради, шу билан бирга камбағал ва бой синфларни кўпайтиради. Бу силжиш бойлик тенгсизлиги янада яққолроқ бўладиган қутбланган жамиятга ҳисса қўшади.

Ривожланаётган технология яхши мониторинг орқали солиқ тўлашдан бўйин товлашни камайтириши мумкин бўлсада, у бойлар учун солиқлардан қочишнинг янги йўллари яратиши ва тенгсизликни янада кучайтириши мумкин. Технологиянинг

солиқ тўлашдан бўйин товлашга умумий таъсири ноаниқлигича қолмоқда, аммо унинг тенгсизликка таъсири кучайиши мумкин (Алм, 2021).

Солиқларни тўлашдан бўйин товлаш бойларга номутаносиб фойда келтиради, бу эса даромадлар тенгсизлигини етарлича баҳоламасликка олиб келади ва бойлар ва камбағаллар ўртасидаги тафовутни кучайтиради. Солиқ тўлашдан бўйин товлашга қарши курашнинг самарали чора-тадбирлари, айниқса, энг бадавлат шахсларнинг тенгсизликка таъсирини бартараф этиш ва юмшатишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Солиққа тортиш ва тенгсизликнинг глобал истиқболлари миллий солиқ сиёсати ва глобал иқтисодий динамика ўртасидаги мураккаб ўзаро таъсирни таъкидлайди. Глобаллашув кучайиб борар экан, солиқ тизимлари иқтисодий тенгсизликни юмшатиш ёки кучайтиришдаги роли учун тобора кўпроқ текширилмоқда.

Глобаллашув солиқ сиёсатини шакллантириш жараёнини тубдан ўзгартирди, бу кўпинча давлатлар ўртасида солиқ рақобатига олиб келди. Ушбу рақобат, айниқса, ривожланаётган мамлакатларда ички солиқ тизимларига путур етказди, бу эса давлатлар ичида ва ўртасидаги тенгсизликни кучайтиради (Рихен, 2010). Глобаллашувнинг солиққа тортишга таъсири иқтисодий вазиятга қараб ўзгаради, баъзи далиллар капитал-меҳнат нисбати юқори бўлган мамлакатларда глобаллашув солиққа тортишнинг кучайишига олиб келиши мумкинлигини кўрсатади (Жҳа ва Гозгор, 2019).

Асосан 1950 йилларда ишлаб чиқилган замонавий солиқ тизимлари капиталнинг аҳамияти ортиб бораётгани ва тенгсизликнинг кучайиши каби 21-аср ҳақиқатларини ҳал қилишда тобора эскирган. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун янада прогрессив солиқ тизимларини яратиш учун халқаро ҳамкорликнинг янги шакллари ва замонавий бойликларга солиқ солиш зарур (Зусман, 2023).

Глобаллашув алоҳида давлатларнинг солиқ адолатини таъминлаш кучини пасайтирганлиги сабабли, солиқ сиёсати ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлардаги энг камбағал фуқароларга номутаносиб равишда зарар етказмаслигини таъминлаш учун халқаро ҳамкорликка эҳтиёж ортиб бормоқда. Бу глобал тенгсизликларни бартараф этиш учун бой ва камбағал мамлакатлар ўртасида трансфер тўловларини талаб қилиши мумкин (Даган, 2016).

Элбра & Миклер (2017) фикрича, кўп миллатли корпорациялар кўпинча солиқ юklarини минималлаштириш учун глобал солиқ сиёсатидан фойдаланадилар, бу эса глобал солиқ адолатига эришиш саъй-ҳаракатларига путур етказди. Солиқларнинг “адолатли улушини” тўлашда корпоратив жавобгарликнинг йўқлиги бой ва камбағал давлатлар ўртасидаги тафовутнинг кенгайишига ёрдам беради.

Солиқ рақобати, хусусан, бизнесни солиққа тортишда тенгсизликни кучайтирувчи сезиларли ташқи таъсирларга эга. Глобаллашув босимига қарамай, солиқ тизимлари тақсимот адолатини амалга ошириш қобилиятини сақлаб қолиш учун глобал солиқ бошқаруви учун меъёрий ҳолат мавжуд (Рихен, 2010).

Кўриниб турибдики, глобаллашув шароитида солиққа тортиш глобал тенгсизликни бартараф этиш учун ҳам муаммоларни, ҳам имкониятларни тақдим этади. Самарали халқаро ҳамкорлик ва модернизация қилинган солиқ тизимлари солиқ сиёсати тенгсизликни кучайтиришга эмас, балки уни камайтиришга ҳисса қўшишини таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Солиқ сиёсати ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда турлича таъсир кўрсатадиган даромад тақсимоти ва иқтисодий тенгсизликни шакллантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Қиёсий таҳлиллар солиқ тизимларининг қандай ишлаши ва уларнинг тенгсизликка кейинги таъсирида сезиларли фарқларни аниқлайди. Ривожланган мамлакатларда солиқ сиёсати, хусусан, ижтимоий имтиёзлар ва тўғридан-тўғри солиққа тортиш даромадлар тенгсизлигини камайтиришда муҳим роль ўйнайди. Бу мамлакатлар кўпинча прогрессив солиқ тизимларидан фойдаланадилар, бунда

юқори даромад доиралари юқори ставкаларда солиққа тортилади ва бойликни янада самаралироқ қайта тақсимлайди (Балсевен & Тутсу, 2017).

Ривожланаётган мамлакатларда солиқ тушумлари, айниқса ҚҚС каби билвосита солиқлар давлат даромадларини шакллантиришнинг асосий воситалари ҳисобланади. Бироқ, бу солиқлар тенгсизликни камайтиришда самарасиз, чунки улар регрессив бўлиб, паст даромадли аҳолига кўпроқ таъсир қилади (Давуди ва бошқалар, 2000).

Ривожланган мамлакатлар кўпинча солиқ тизимларининг адолатлигига эътибор қаратадилар, даромаддан олинadиган тўғридан-тўғри солиқларни истеъмолга олинadиган билвосита солиқлар билан мувозанатлаштирадilar. Ушбу ёндашув иқтисодий ўсишни рағбатлантириш билан бирга ижтимоий тенгликни сақлашга ёрдам беради (Абуселидзе, 2020).

Ривожланган мамлакатларда солиқ аралашмаси, хусусан, меҳнат ва капитал солиқлари ўртасидаги мувозанат тенгсизликни камайтиришда муҳим роль ўйнайди. Капитал солиғи билан солиштирганда прогрессив меҳнат солиқларига кўпроқ боғлиқлик даромад тенглигини яхшилашга интилади (Иосифиди ва Мйлонидис, 2016). Ривожланаётган мамлакатларда солиқ тизимлари кўпинча камроқ регрессивдир. Товарлар, хизматлар ва халқаро савдога солинадиган солиқлар даромадлар тенгсизлигини оширади, чунки улар бадавлат шахсларга нисбатан унчалик самарали эмас (Нантоб, 2016).

Умуман олганда, ривожланган мамлакатларда солиқ сиёсати прогрессив табиати ва кенг қамровли ижтимоий нафақа тизимлари туфайли тенгсизликни камайтиришда одатда самаралироқдир. Аксинча, ривожланаётган мамлакатлар кўпинча тенгсизликни кучайтирадиган регрессив солиқ тизимларига таянадилар. Ривожланаётган давлатлар тенгсизликни самарали равишда камайтириши учун янада прогрессив солиқ сиёсати ва мақсадли ижтимоий харажатларга ўтиш керак деган хулоса шаклланмоқда.

Таҳлил ва нтаижалар муҳокамаси.

Иқтисодий тенгсизлик деганда жамият ичидаги шахслар, гуруҳлар ёки аҳоли ўртасида даромад, бойлик ва ресурсларнинг тенг бўлмаган тақсимланиши тушунилади. Бу номуносивлик турли кўринишларда намоён бўлади, жумладан, даромадлар тенгсизлиги (даромад ва иш ҳақидаги фарқлар), бойлик тенгсизлиги (активларга эгалик қилиш ва молиявий ресурслардаги фарқлар) ва таълим, соғлиқни сақлаш ва бандлик каби имкониятлардан фойдаланишдаги тенгсизлик.

Иқтисодий тенгсизликни бир нечта кўрсаткичлар ёрдамида ўлчаш мумкин, энг кўп қўлланиладиган Gini коэффитсиенти. Бу индекс 0 дан 1 гача, бунда 0 мукамал тенгликни (ҳамма бир хил даромадга эга) ва 1 максимал тенгсизликни билдиради (бир шахс ёки гуруҳ барча даромад ёки бойликни назорат қилади). Бошқа кўрсаткичлар Lorenz эгри чизиғи, даромад квинтил улуши нисбати ва Theil индексини ўз ичига олади.

Иқтисодий тенгсизликнинг илдизлари таркибий, институционал ва индивидуал омилларнинг комбинациясини ўз ичига олади. Асосий сабабларга қуйидагилар киради:

- таълим даромад потенциалининг ҳал қилувчи омилдир. Юқори даражадаги таълим ва кўникмаларга эга бўлган шахслар кўпроқ даромад олишга мойил бўлиб, даромадлар номуносивлигига олиб келади;

- глобаллашув ва технологик тараққиёт иқтисодий ўсишни рағбатлантирган бўлсада, улар юқори малакали ва капиталга эга бўлганларга номуносив фойда келтириш орқали тенгсизликка ҳисса қўшди ва шу билан бирга паст малакали ишчиларни қолдирди;

- иш ҳақининг номуносивлиги кўпинча ишсизлик ва тўлиқ бандлик каби савдолашиш кучи, касабга уюшма даражаси ва меҳнат бозори шароитларидаги фарқлардан келиб чиқади;

○ мамлакат солиқ тизимининг тузулиши ва унинг даромадларни ижтимоий таъминот дастурлари орқали қайта тақсимлашга ёндашуви иқтисодий тенгсизликка сезиларли таъсир кўрсатади;

○ бойлик авлодлар давомида тўпланиб боради, бадавлат шахслар ва оилалар кўпинча вақт ўтиши билан қадрланадиган активларга сармоя кирита оладилар, бойлар ва камбағаллар ўртасидаги тафовутни янада кенгайтирадилар;

○ ирқи, жинси, этник келиб чиқиши ва бошқа омилларга асосланган камситиш амалиёти имкониятлардан тенгсиз фойдаланишга олиб келади ва иқтисодий тенгсизликни янада кучайтиради.

Иқтисодий тенгсизлик фақат иқтисодий ташвиш эмас. Бу чуқур ижтимоий, сиёсий ва иқтисодий таъсирга эга бўлиб, уни бутун дунё жамиятлари учун муҳим масалага айлантиради. Иқтисодий тенгсизликнинг юқори даражаси ижтимоий тартибсизликларга олиб келиши ва ижтимоий ҳамжиҳатликни заифлаштириши мумкин. Даромадлар ва бойликларда катта тафовутга эга бўлган жамиятлар кўпинча жиноятчиликнинг юқори даражаси, фуқаролар ўртасидаги ишончнинг пасайиши ва ижтимоий кескинликнинг кучайиши билан ажралиб туради.

Шу билан бирга, ушбу иқтисодий тенгсизлик бойлик ва ҳокимиятни бир неча кишининг қўлида тўплаш орқали демократик жараёнларга путур етказиши мумкин. Бу бадавлат кишиларни қўллаб-қувватловчи сиёсий қарорлар қабул қилинишига олиб келиши мумкин, бу эса тенгсизликни янада кучайтиради ва давлат институтларига бўлган ишончни йўқотади.

Маълум даражада тенгсизлик инновациялар ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириши мумкин бўлсада, ҳаддан ташқари тенгсизлик тескари таъсир кўрсатиши мумкин. Бу аҳолининг катта қатламлари учун таълим ва имкониятлардан фойдаланишни чеклаши, умумий иқтисодий самарадорлик ва ўсиш потенциални камайтириши мумкин. Бундан ташқари, юқори тенгсизлик истеъмол талабининг камайишига олиб келиши мумкин, чунки паст даромадли шахсларнинг сотиб олиш қобилияти паст бўлиб, охир-оқибат иқтисодий фаолликни секинлаштиради.

Иқтисодий тенгсизлик соғлиқни сақлаш натижаларидаги номутаносиблик билан ҳам чамбарчас боғлиқ. Даромад даражаси паст бўлган шахслар кўпинча сифатли тиббий хизмат, тўйимли озиқ-овқат ва хавфсиз яшаш шароитларидан фойдаланиш имкониятига эга эмас, бу сурункали касалликларнинг кўпайишига, умр кўриш давомийлигининг пасайишига ва умумий фаровонликнинг ёмонлашишига олиб келади.

Шунингдек, энг таъсирлиси авлодлар ўртасида қашшоқлик циклини давом эттириши мумкин. Кам таъминланган оилаларда туғилган болалар кўпинча юқорига кўтарилишда сезиларли тўсиқларга дуч келадилар, масалан, сифатли таълим ва соғлиқни сақлашдан фойдаланиш имконияти чекланган, бу уларнинг келажакдаги даромад олиш имкониятларини чеклаши ва келажак авлодлар дуч келадиган тенгсизликни кучайтириши мумкин.

Шу сабабли ҳам иқтисодий тенгсизликни бартараф этиш ижтимоий барқарорликни таъминлаш, иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва барча шахслар ўз салоҳиятини тўлиқ рўёбга чиқариш имкониятини таъминлаш учун жуда муҳимдир. Шундай қилиб, у давлат сиёсати, академик тадқиқотлар ва халқаро ривожланиш ҳаракатларининг марказий йўналиши бўлиб қолмоқда.

Эътиборлиси, солиқ сиёсати иқтисодий тенгсизликка таъсир қилиш учун ҳукуматлар ихтиёрида бўлган энг кучли воситалардан биридир. Даромад солиғи, фойда солиғи ва истеъмол солиқлари каби турли солиқ механизмларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали ҳукуматлар даромадлар ва бойликларни тақсимлашдаги номутаносибликни кучайтириши ёки юмшатиши мумкин. Иқтисодий тенгсизликни бартараф этишда солиқ сиёсатининг самарадорлиги солиқларнинг қандай

тузилганлигига, прогрессивлик ёки регрессивлик даражасига, солиқ қонунчилигининг бажарилишига боғлиқ.

1-жадвал

Солиқ сиёсатининг турлари ва уларнинг тенгсизликка таъсири

Тури	Тенгсизликка таъсири
<i>Прогрессив солиқ</i>	Прогрессив солиққа тортиш одатда даромадлар тенгсизлигини камайтиришда самарали. Юқори даромадли шахсларга юқори ставкаларда солиқ солиш орқали бу тизимлар бойликни бойлардан камбағалларга қайта тақсимлашни мақсад қилиб кўяди ва шу орқали даромадлар тафовутини қисқартиради. Бу борада, айниқса, даромад, сармоя ва меросга нисбатан прогрессив солиқлар катта таъсир кўрсатади. Мисол учун, юқори даромадлар учун тобора юқори ставкаларга эга бўлган даромад солиғи қавслари солиқдан кейинги даромадлар номутаносиблигини сезиларли даражада камайтириши мумкин.
<i>Регрессив солиқ</i>	Регрессив солиқлар иқтисодий тенгсизликни кучайтиради. Ушбу солиқлар кам таъминланган уй хўжаликларига номутаносиб равишда таъсир қилганлиги сабабли, улар даромадлар номутаносиблигини кучайтириши мумкин. Мисол учун, товарлар ва хизматлар учун бир текис савдо солиғи кам таъминланган уй хўжаликлари бюджетининг муҳим қисмини ташкил қилиши мумкин, лекин юқори даромадли уй хўжаликларига деярли таъсир қилмайди.
<i>Пропорционал соли</i>	Пропорционал солиқлар кўпинча адолатли деб ҳисоблансада, чунки ҳамма бир хил ставкани тўлайди, улар прогрессив солиқлар каби тенгсизликни самарали равишда камайтирмайди. Амалда, улар ҳали ҳам регрессив таъсир кўрсатиши мумкин, чунки паст даромадли шахслар солиқ мажбуриятларини бажариш учун ўзларининг ихтиёрий даромадларининг катта қисмини қурбон қилишлари мумкин.
<i>Бойлик солиқлари</i>	Бойлик солиғи иқтисодий зинапоянинг юқори қисмида бойлик тўпланишини ҳал қилиш учун мўлжалланган. Энг бадавлат шахсларнинг мол-мулкига солиқ солиш орқали бу солиқлар бойлик концентратциясини олдини олади ва ресурсларни янада адолатли тақсимлашга ёрдам беради. Бироқ, бойлик солиғининг самарадорлиги кўпинча солиқдан қочиш стратегиялари ва сиёсий қаршилик билан шубҳаланади.
<i>Фойда солиғи</i>	Фойда солиғи капитал (эгалари ва акциядорлари) ва ишчилар (ишчилар) ўртасидаги фойда тақсимотига таъсир қилиш орқали тенгсизликка таъсир қилиши мумкин. Юқори фойда солиқлар давлат даромадларининг ошишига олиб келиши мумкин, ундан паст даромадли гуруҳларга фойда келтирадиган ижтимоий фаровонлик дастурлари каби қайта тақсимлаш сиёсати учун фойдаланиш мумкин. Аксинча, пастроқ фойда солиқлар одатда бойроқ бўлган акциядорлар учун юқори даромадга олиб келиши мумкин, бу эса тенгсизликни ошириши мумкин.
<i>Билвосита солиқлар</i>	Билвосита солиқлар тенгсизликни кучайтиради, чунки улар кам даромадли шахсларга номутаносиб равишда таъсир қилади. Бироқ, ҳукуматлар асосий товарлар ва хизматларни бундай солиқлардан озод қилиш ёки компенсацион ижтимоий таъминот дастурларини амалга ошириш орқали бу таъсирни юмшата олади.

Манба: тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

Юқоридаги жадвалда ҳар бир солиқ сиёсатининг турлари ва уларнинг иқтисодий тенгсизликка таъсирини кўриб чиқиб, ҳар бирининг ижобий ва салбий томонларини кўрсатишга ҳаракат қилдик. Солиқ сиёсати иқтисодий тенгсизликни шакллантиришнинг асосий воситасидир. Прогрессив солиққа тортиш, бойлик солиғи ва

фойда солиқлари номутаносибликни камайтириши мумкин, билвосита солиқлар каби регрессив солиқлар эса уларни ошириши мумкин. Албатта, фуқаролар ўзларига юклатилган солиқларни тўлмаслик учун солиқ тўламасликка ҳаракат қилишади ва бу ҳам ижтимоий тенгсизликка сабабчи бўлади.

Солиқ тўлашдан бўйин товлаш тенгсизликни камайтиришда солиқ сиёсатининг самарадорлигига жиддий муаммолар туғдиради. Юқори даромадли жисмоний шахслар ва корпорациялар кўпинча қонуний (солиқдан қочиш) ёки ноқонуний (солиқ тўлашдан бўйин товлаш) йўللар билан солиқ мажбуриятларини минималлаштиришга имкон берувчи мураккаб молиявий режалаштириш хизматларидан фойдаланиш имкониятига эга. Бу солиқ тизимларининг прогрессивлигига путур етказиши ва бойларга ўз даромадларининг кўпроқ қисмини сақлаб қолиш имконини бериш орқали тенгсизликни кучайтиради.

Солиқ бўшлиқларини ёпиш, халқаро солиқ ҳамкорлигини ошириш ва молиявий ҳисоботларда шаффофликни ошириш каби солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва олдини олишга қарши курашиш бўйича саъй-ҳаракатлар солиқ сиёсати иқтисодий тенгсизликни самарали тарзда камайтиришда муҳим аҳамиятга эга.

Иқтисодий тенгсизликка таъсир қилишда солиқ сиёсатининг роли солиқларнинг ўзидан ташқари, солиқ тушумларидан қандай фойдаланишни ҳам қамраб олади. Ҳукуматлар солиқ тушумларидан ижтимоий таъминот дастурлари, халқ таълими, соғлиқни сақлаш ва инфратузилма лойиҳаларини молиялаштириш учун фойдаланиши мумкин, бу эса кам даромадли шахсларга номутаносиб равишда фойда келтиради ва тенгсизликни камайтиради. Юқори даромад келтирадиган илғор солиқ тизимлари шу тариқа янада қатъий қайта тақсимлаш сиёсатини қўллаб-қувватлаб, даромадлар ва бойликлардаги тафовутларни янада қисқартириши мумкин.

Юқоридагиларга асосланиб айтиш мумкинки, тенгсизликни камайтиришда солиқ сиёсатининг самарадорлиги солиқ қонунчилигининг бажарилишига ва солиқ тушумларини қайта тақсимлаш мақсадларида фойдаланишга ҳам боғлиқ. Солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва ундан қочиш ҳолатларини бартараф этиш бойларнинг жамиятга муносиб ҳисса қўшишини таъминлаш ва шу орқали ресурсларнинг янада адолатли тақсимланишини таъминлаш учун жуда муҳимдир.

Солиқ сиёсати ва иқтисодий тенгсизлик ўртасидаги боғлиқлик мураккаб бўлиб, солиқ сиёсати ҳам тенгсизликни камайтириш воситаси, ҳам айрим ҳолларда уни янада кучайтирувчи механизм бўлиб хизмат қилади. Солиқларнинг тузилиши, амалга оширилиши ва ижро этилиши жамият ичидаги даромад ва бойликларнинг тақсимланишига бевосита таъсир қилади.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтганда, солиқ сиёсати иқтисодий тенгсизликнинг ҳал қилувчи омилдир. Прогрессив солиқ тизимлари самарали амалга оширилганда ва амалга оширилса, даромадлар ва бойликлардаги номутаносибликни сезиларли даражада камайтириши мумкин. Бироқ, регрессив солиқлар, солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва қочиш, давлат харажатларининг етарли эмаслиги тенгсизликни кучайтириши мумкин. Солиқ сиёсати ва иқтисодий тенгсизлик ўртасидаги муносабатларга турли омиллар, жумладан, солиқ тизимининг тузилиши, татбиқ этиш даражаси ва кенгроқ глобал иқтисодий вазият таъсир кўрсатади. Шу сабабли, адолатли солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш, тенгсизликни камайтириш ва ижтимоий адолатни таъминлаш бўйича кутилган натижага эришиш учун ушбу жараёни диққат билан кўриб чиқишни талаб қилади.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Abuselidze, G. (2020). *Optimality of Tax Policy on the Basis of Comparative Analysis of Income Taxation*. PSN: Income Tax (Topic). <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n1p272>.

Alm, J. (2021). *Tax evasion, technology, and inequality*. *Economics of Governance*, 1-23. <https://doi.org/10.1007/s10101-021-00247-w>.

Alstadsæter, Annette, Niels Johannesen, and Gabriel Zucman. 2019. "Tax Evasion and Inequality." *American Economic Review*, 109 (6): 2073–2103.

Balseven, H., & Tugcu, C. (2017). *Analyzing the Effects of Fiscal Policy On Income Distribution: A Comparison Between Developed and Developing Countries*. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7, 377-383.

Bertotti, M., & Modanese, G. (2014). *Micro to macro models for income distribution in the absence and in the presence of tax evasion*. *Appl. Math. Comput.*, 244, 836-846. <https://doi.org/10.1016/j.amc.2014.07.055>.

Bhatti M. A., Isayev F. *Evaluating the Effectiveness of Mandatory IFRS Adoption in Enhancing Transparency and Governance in Saudi Arabia //Cuadernos de Economía. – 2023. – T. 46. – №. 132. – C. 110-119.*

Dagan, T. (2016). *International Tax and Global Justice*. *Theoretical Inquiries in Law*, 18, 1 - 35. <https://doi.org/10.1515/til-2017-0002>.

Davoodi, H., Gupta, S., & Chu, K. (2000). *Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries*. *Emerging Markets: Finance*. <https://doi.org/10.5089/9781451848281.001>.

Elbra, A., & Mikler, J. (2017). *Paying a 'Fair Share': Multinational Corporations' Perspectives on Taxation*. *Global Policy*, 8, 181-190. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12379>.

Ikromovich, I.F. (2022). *Analysis of resource taxes based on tax analysis technique*. *International Journal of Management IT and Engineering*, 12(12), 65-71.

Iosifidi, M., & Mylonidis, N. (2016). *Relative effective taxation and income inequality: Evidence from OECD countries*. *Journal of European Social Policy*, 27, 57 - 76. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2856374>.

Isaev, F. (2021). *Advantages of applying tax incentives in the conditions of economic crisis*. *International Journal of Marketing and Technology*, 11(8), 15-25.

[Isaev, F.I. \(2021\). Tax Policy of the Republic of Uzbekistan. International Journal of Management IT and Engineering, 11\(8\), 1-9.](#)

Jha, P., & Gozgor, G. (2019). *Globalization and Taxation: Theory and Evidence*. *CESifo Working Paper Series*. <https://doi.org/10.1016/J.EJPOLECO.2019.04.001>.

Nantob, N. (2016). *Taxation and Income Inequality in Developing Countries: An Empirical Investigation*. *Economics Bulletin*, 36, 1508-1522.

Rixen, T. (2010). *Tax Competition and Inequality - The Case for Global Tax Governance*. *International Finance eJournal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1488066>.

Torregrosa-Hetland, S. (2020). *Inequality in tax evasion: the case of the Spanish income tax*. , 28, 89-109. <https://doi.org/10.1108/aea-01-2020-0007>.

Zucman, G. (2023). *Globalisation, taxation and inequality*. *Fiscal Studies*. <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12341>.

Исаев Ф. *Аудит самарадорлигининг назарий-амалий талқини //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 359-361.*

Исаев Ф. И. *Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти. "Бизнес-эксперт" илмий журналу. – 2021. – Т. 6. – С. 52-54.*

Исаев Ф. *Совершенствование налогообложения имущества //Экономика и инновационные технологии. – 2021. – №. 6. – С. 326-333.*

Исаев, Ф. (2021). Солиқ юкини аниқлаш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, (6), 86–91. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a286

Исаев, Ф. (2022). Йирик корхоналар мисолида солиқ йиғилувчанлиги кўрсаткичини таҳлил қилиш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 317–326. <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/955>

Исаев, Ф. (2023). Молиявий ҳисобот сифатини оширишда солиққа тортиш, мустақил аудит ва ички назоратнинг ўрни. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(7), 305–310. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss7-pp305-310>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлили - иқтисодий таҳлилнинг таркибий қисми. *Nashrlar*. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/35>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислоҳотлари ва уларнинг оқибатларини баҳолаш. *Nashrlar*, 1(2), 59–62. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/421>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислоҳотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислоҳотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлилининг фискал сиёсат самарадорлигига таъсир қилиш усуллари. *Nashrlar*, 1(1), 128–131. <https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp128-131>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ текширувлари: аудит самарадорлиги таҳлили. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 11 (1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42

Исаев, Ф. (2023). Солиқ юкини камайтиришда солиқ таҳлилининг таъсирига оид назарий мулоҳазалар. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 415–421. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i41

Исаев, Ф. (2023). СОЛИҚЛАРНИНГ ФАРОВОНЛИККА ТАЪСИРИ НАЗАРИЯСИ. "Milliy Iqtisodiyotni Isloh Qilish Va Barqaror Rivojlantirish istiqbollari" Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi Materiallari to'plami, 206–208. <https://conference.tsue.uz/index.php/article/article/view/393>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ таҳлилининг методологик ёндашувлари. *Nashrlar*, 156. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/667>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли молиявий активларни солиққа тортиш масалалари. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 2(1), 352–360. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/632>

Исаев, Ф., & Камилова, С. (2024). Электрон тижоратни солиққа тортишнинг назарий асослари. *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 2(3), 296–304. https://doi.org/10.60078/2992-877X-2024-vol2-iss3-pp_296-304